

РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.9:340.142

КАТЕГОРІЯ «ІСТИНА» ТА ОБҐРУНТОВАНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Андронов І.В., к.ю.н., доцент

*Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Академічна, 9, м. Одеса, Україна
andronov@i.ua*

Досліджено зміст категорії «обґрунтованість судового рішення». Встановлено зв'язок між обґрунтованістю судового рішення та такими категоріями, як «об'єктивна (матеріальна) істина» та «судова (юридична) істина». Визначено сутність обґрунтованості судового рішення залежно від виду судового акта в цивільному процесі (рішення суду, ухвали суду та судового наказу).

Ключові слова: об'єктивна істина, формальна істина, обґрунтованість, стандарт доказування, судове рішення.

КАТЕГОРІЯ «ІСТИНА» И ОБОСНОВАННОСТЬ СУДЕБНОГО РЕШЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Андронов И.В.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия», ул. Академическая, 9, г. Одеса, Украина
andronov@i.ua*

Исследовано содержание категории «обоснованность судебного решения». Установлена связь между обоснованностью судебного решения и такими категориями, как «объективная (материальная) истина» и «судебная (юридическая) истина». Определена сущность обоснованности судебного решения в зависимости от вида судебного акта в гражданском процессе (решения суда, определения суда и судебного приказа).

Ключевые слова: объективная истина, формальная истина, обоснованность, стандарт доказывания, судебное решение.

THE CATEGORY OF “TRUTH” AND THE VALIDITY OF THE COURT DECISION IN THE CIVIL PROCESS

Andronov I.V.

*National University “Odessa Law Academy” Academichna str., 9, Odesa, Ukraine
andronov@i.ua*

The content of the category “validity of court decision” is researched. The connection between the validity of a court decision and such categories as “objective (material) truth” and “judicial (legal) truth” is established.

It is established that the principle of objective truth can be used in determining the validity of a judicial act if the court is empowered to carry out its own investigation into the circumstances of the case (and therefore characteristic of the investigative model of the trial). According to this criterion, a court decision is considered justified only if the court has collected satisfactory evidence to enable on this basis to make absolutely reliable conclusions about the presence or absence of all the circumstances relevant for the resolution of the case.

It is stated that unlike the investigation process, in a competitive process in the event of a lack of evidence, the court must declare the failure by the party concerned to prove the burden of proof and make a decision depending on the distribution of the burden of proof between the parties. Consequently, the court establishes the so-called judicial (legal, formal) truth. Judicial truth should not be opposed to the objective (material) truth. They relate to each other as an ideal model of the ultimate goal of judicial knowledge (objective truth) and the real result of the cognitive activity of the court, obtained as a result of the use of its available procedural means (judicial truth).

It is concluded that a court decision adopted on the merits of the declared claims can be considered justified if the court has established the circumstances of the case on the basis of the statement of fulfilment (or non-fulfilment) by the parties of their burden of proof based on the internal conviction of the court formed on the basis of fully and thoroughly clarified circumstances, to which parties are referred to as the basis of their claims and objections, confirmed by the evidence that was investigated in the court session on a principle close to the standard of proof “beyond reasonable doubt”.

A court decision may be considered justified if the court has established the circumstances necessary for rendering a decision, on the basis of the statement of execution (or non-execution) by the parties of their burden of proof of the internal conviction of the court, formed on the principle close to the standard of proof of the “balance of probabilities”.

A court order may be considered justified if the court has established the existence of a debtor’s monetary obligation to the applicant, and the absence of a dispute about the right, based on the statement of the applicant’s failure to fulfil his/her burden of proof, based on the internal conviction of the court, formed on the principle close to the standard of proof “beyond reasonable doubt”.

Key words: objective truth, formal truth, reasonableness, standard of proof, judicial decision.

Будучи різновидом правозастосовної діяльності, судове правозастосування обов’язково передбачає встановлення судом фактичної основи справи як обов’язковий етап правозастосовної діяльності суду.

Ухвалення судового акта завжди має ґрунтуватись на встановлених судом обставинах справи. Тому будь-який акт суду в цивільному процесі незалежно від процесуальної форми його вираження має бути не лише законним, а й обґрунтованим. Як справедливо зазначає Т.В. Сахнова, вимога обґрунтованості характеризує доброякісність судового пізнання та його підсумків, відображених у судовому рішенні. Суд не може правильно реалізувати правозастосовну функцію без правильного встановлення обставин, що є предметом судового правозастосування. У цьому сенсі обґрунтованість судового рішення є фундаментом його законності [1, с. 438].

Оскільки суддя не був учасником подій та сприймає інформацію про обставини справи ретроспективно, з різних джерел, виникає питання, наскільки повним має бути знання судді про обставини справи, щоб ухвалене ним рішення можна було вважати обґрунтованим.

У юридичній літературі з теорії цивільного процесуального права щодо визначення необхідного ступеня достовірності й повноти встановлення судом обставин справи, досліджених доказів, що зумовлює правильність висновків суду під час ухвалення того чи іншого судового рішення, використовуються такі категорії, як «об’єктивна (матеріальна) істина» та «судова (юридична) істина». Вказані категорії характеризують принципово різні підходи до розуміння вимоги обґрунтованості судового рішення.

Над розробленням переліку та змісту вимог, що висуваються до судових рішень у цивільному судочинстві, працювали такі відомі науковці, як М.Г. Авдюков, М.А. Гурвіч, П.П. Заворотько, С.К. Загайнова, М.Б. Зейдер, О.Ф. Клейнман, В.В. Комаров, Д.Д. Луспеник, Т.В. Сахнова, Г.В. Фазікош, М.Й. Штефан, К.С. Юдельсон та інші. Проте єдиного підходу до визначення змісту вимоги обґрунтованості судового рішення не вироблено.

Метою статті є визначення ступеня впливу категорії «істина» на з’ясування суті вимоги обґрунтованості судового рішення.

Принцип об’єктивної істини домінував у юридичній літературі радянського періоду під час характеристики обґрунтованості рішення суду. Головна теза, яка покладалася в основу цього підходу, зводилася до того, що мета діяльності суду – встановлення матеріальної істини [2, с. 115].

На переконання М.Б. Зейдера, вимога обґрунтованості судового рішення, як і вимога його законності, постає з того положення, що судові рішення є актом суду, який встановлює об’єктивну істину в справі [3, с. 58].

На думку О.Ф. Клейнмана, обґрунтованість судового рішення означає, що висновки суду про фактичні обставини справи, які мають правове значення для вирішення цієї справи, повинні

спиратись на всебічне, повне та об'єктивне дослідження дійсних фактичних обставин, тобто на об'єктивну істину, за допомогою вказаних у законі засобів доказування [4, с. 84].

Встановлення істини П.Я. Трубніковим розглядалось як необхідна умова правосудності судових рішень, що ґрунтуються на фактах, правильність висновків про які не повинна викликати будь-яких сумнівів [5, с. 144]. Як об'єктивну істинність висновків суду про фактичні обставини справи обґрунтованість судового рішення розглядав В.Н. Щеглов [6, с. 56].

Наведені позиції науковців стосуються лише однієї з форм судових рішень у цивільному процесі – рішення суду, яким закінчується судовий розгляд та вирішується по суті цивільна справа. Однак вони наочно характеризують погляди радянських учених-процесуалістів на сутність категорії обґрунтованості судового рішення та її тісний зв'язок із принципом об'єктивної істини.

У сучасній науці цивільного процесуального права з огляду на посилення засади змагальності дедалі частіше пишуть про втрату актуальності принципом об'єктивної істини. Різниця між слідчим і змагальним процесом значною мірою проявляється у випадку вирішення питання про те, як повинен діяти суд у разі недостатності наданих сторонами доказів на підтвердження певної юридично значимої обставини справи. У слідчому процесі, метою якого є встановлення об'єктивної (матеріальної) істини, на суд покладається обов'язок зібрати додаткові докази, яких не вистачає для встановлення обставин справи, оскільки вони існували в дійсності. Лише таке рішення вважатиметься обґрунтованим в умовах слідчої моделі судового процесу. У змагальному процесі в разі недостатності доказів суд повинен констатувати невиконання відповідною стороною тягара доказування та ухвалити рішення залежно від розподілу обов'язків доказування між сторонами (відмовити в задоволенні вимоги того учасника справи, на якого покладался тягар доказування та який не надав суду достатньо доказів на обґрунтування власної вимоги). Унаслідок цього суд встановлює так звану судову (юридичну, формальну) істину. Тобто обставина вважається такою, що не існувала, оскільки її існування не було належним чином доведено в суді. У змагальному процесі судові рішення, яке ґрунтується на такій судовій істині, також вважається обґрунтованим.

У Великобританії й США, де традиційно потужною є засада змагальності сторін та широко використовується суд присяжних, для характеристики повноти й достовірності встановлення судом обставин справи застосовується категорія «стандарт доказування». Саме з виконанням певного стандарту доказування пов'язується встановлення судом обставин справи, тобто встановлення формальної істини в справі.

Найвищим стандартом доказування є стандарт «поза розумними сумнівами», який є визнаним стандартом у кримінальному судочинстві [7, с. 107]. Цей стандарт доказування використовується в кримінальному процесі під час встановлення вини особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, та не властивий цивільному процесу. Стандарт доказування в цивільному процесі США визначається як баланс імовірностей: тягар доказування виконано, якщо суд може сказати, що стверджуване стороною більш імовірно, ніж ні. За низкою категорій справ (про розірвання шлюбу, захист права власності, відшкодування шкоди) потрібний більш високий ступінь імовірності, що близько до стандарту доказування в кримінальному процесі, де наявність події необхідно показати поза розумних сумнівів. Для визначення ступеня ймовірності використовуються математичні методи (розробляються в межах так званої теорії ймовірності доказів). Наприклад, баланс імовірності в математичному вираженні є перевагою щонайменше 0,51 до 0,49, що подія мала місце [8, с. 119; 9, с. 110].

Тобто сутність стандарту «баланс імовірностей» (balance of probabilities) полягає в тому, що на підставі оцінених доказів (оцінки доказування загалом) робиться висновок про певний факт (наприклад, завдання майнової шкоди) як такий, що скоріш за все мав місце, ніж не мав [7, с. 102].

У вітчизняній науці цивільного процесуального права також з'являються пропозиції з приводу необхідності закріплення на законодавчому рівні певного стандарту доказування в цивільних справах [10, с. 109]. Однак ця позиція значної підтримки серед українських науковців не отримала. Це зумовлюється наявністю в українському цивільному судочинстві окремих елементів слідчої моделі процесу, традиційного погляду на судові рішення не як на результат змагання двох сторін спору, а як на прояв справедливості з боку суду, який відображає реальний стан речей, а не формальну справедливість, вираховану математично.

Як слушно зазначив В.В. Вапнярчук, для країн континентальної правової сім'ї, до яких належить також Україна, характерний принцип внутрішнього переконання, який є більш близьким до стандарту «поза розумними сумнівами», адже якщо в судді не залишилось розумних сумнівів у винуватості обвинуваченого, то фактично це те ж, що суддя внутрішньо переконаний у його винуватості. Аналізуючи критику цього принципу з боку представників країн англосаксонської правової сім'ї, автор зазначає, що вони вважають неможливим застосування такого стандарту під час вирішення цивільно-правових спорів у порядку цивільного судочинства (на їх думку, він при цьому неефективний, оскільки його застосування веде до ухилу на користь відповідача, що може призвести до певних негативних наслідків (як до неправильного вирішення справи, так і взагалі до можливої відмови звернення за захистом своїх прав)) [7, с. 104].

З такою думкою можна погодитись лише частково. Справді, у разі неможливості з боку позивача переконати суд у правоті власної позиції справу виграє відповідач. Однак у разі наведення позивачем переконливих доводів і доказів на підтвердження власних вимог цей високий стандарт доказування гратиме на його користь, оскільки вже на відповідача покладатиметься обов'язок довести суду обґрунтованість своїх заперечень проти позову. Так, наприклад, якщо позивач вказує про надання відповідачеві грошових коштів у позику, він повинен надати суду докази, яких буде достатньо для того, щоб суд повною мірою переконався в цьому факті. З іншого боку, якщо відповідач стверджуватиме про часткове повернення боргу, на нього покладатиметься аналогічний обов'язок.

У цивільному процесі існує чіткий розподіл тягара доказування між сторонами (кожна сторона повинна довести суду ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень). Рівність сторін перед судом означає також наявність у них рівних можливостей переконувати суд у правоті власної позиції. Тому суд, ухвалюючи рішення по суті позовних вимог, повинен виходити не з балансу ймовірностей, а з того, чи виконала кожна зі сторін тягар доказування тих фактів, що входять у предмет доказування в справі, таким чином, щоб «перетягнути» внутрішнє переконання суду на власну користь.

Отже, обґрунтованість є наслідком належного обґрунтування, яке являє собою надання певною особою доказів та переконливих доводів із метою доведення правильності власної позиції. Обґрунтована вимога – це вимога, що ґрунтується на переконливих доводах, підкріплена достатньою кількістю доказів. Обґрунтоване судове рішення – це рішення, яким задоволена обґрунтована вимога та яким, відповідно, відмовлено в задоволенні необґрунтованої вимоги. Таким чином, обґрунтованість судового рішення прямо залежить від обґрунтованості вимог учасників процесу, стосовно яких це рішення прийнято.

Тобто в цивільному процесі України, з одного боку, відбувся відхід від принципу об'єктивної істини, викликаний посиленням змагальної засади судочинства та неможливістю суду збирати докази за власною ініціативою, а з іншого – перехід до встановлення судової істини в процесі не означає цілковите сприйняття англо-американської моделі доказування.

У юридичній літературі деякі автори зазначають, що судова істина – це окремий випадок об'єктивної істини [11, с. 118]. Із цим твердженням не можна цілковито погодитись. Концепція судової істини ґрунтується на тому, що процес судового доказування, пізнання судом обставин справи не ототожнюється з науковим дослідженням, а отже, сама процедура судового розгляду не завжди дає змогу суду встановити обставини справи так, як вони відбулися в дійсності.

Водночас не можна вважати правильною позицію тих авторів, які стверджують, що отримати повністю об'єктивні знання про обставини справи в межах судової процедури неможливо. Юридичні факти мають об'єктивний характер та легко можуть пізнаватися судом. Для цього й призначене судове доказування. Проте варто визнати, що можливість встановити об'єктивну істину в суду існує не завжди. На підтвердження цієї тези можна навести декілька прикладів:

- 1) ухвалення рішення на підставі визнання позову відповідачем або встановлення судом факту на підставі визнання його іншою стороною. «Істина», встановлена такими рішеннями, буде мати очевидно конвенційний (консенсуальний) характер та не обов'язково відобразить дійсну ситуацію, яка мала місце в об'єктивній реальності;
- 2) ухвалення рішення на підставі законних презумпцій і фікцій. У такому випадку чітко зрозуміло, що судова істина не відповідає істині об'єктивній (особливо у випадку з фікціями);
- 3) ухвалення рішення про відмову в позові (або ухвали про відмову в задоволенні клопотання) можливе на тій лише підставі, що одна зі сторін не впоралась із виконанням свого обов'язку щодо доказування підстав власної вимоги. Якщо одна зі сторін не змогла довести суду наявність певних обставин, з якими закон пов'язує можливість задоволення її вимоги, це ще не означає, що такі обставини не існували в об'єктивній дійсності. Однак із позиції «судової істини» ці обставини вважаються такими, що не існували, оскільки не були доведені в суді у встановленому законом процесуальному порядку.

Наведені випадки не означають, що встановлення об'єктивної істини в змагальному процесі взагалі не є важливим для суду. Просто основною метою судочинства є не стільки встановлення об'єктивної (матеріальної) істини, скільки захист порушеного права. Тому в умовах неможливості отримати всю необхідну інформацію про обставини справи суд керується так званою формальною істиною, яка дає йому змогу завершити судовий процес у розумні строки та ухвалити рішення в справі. Змагальна процедура судового розгляду – це лише метод отримання судом найбільш повної інформації про обставини справи, що дає можливість суду проаналізувати ситуацію з двох позицій (позивача та відповідача) і прийняти найбільш правильне рішення.

Ступінь необхідної повноти й достовірності встановлення судом обставин, якого достатньо для визнання судового акта обґрунтованим, може бути різним залежно від виду судового акта та питання, що ним вирішується.

Так, наприклад, судовий наказ можна вважати обґрунтованим, якщо він ухвалений на підставі досліджених судом письмових доказів, доданих заявником до заяви, які беззаперечно свідчать про наявність грошового зобов'язання боржника перед заявником та дають суду можливість констатувати відсутність спору про право. Знання суду про обставини справи наказного провадження не можна вважати повними, оскільки джерелом отримання інформації є лише ті письмові докази, які були надані заявником. Суду на момент видачі судового наказу не відома позиція боржника, а тому інформація сприймається судом однобічно. Однак процесуальний закон дозволяє в таких умовах приймати рішення у формі судового наказу з огляду на простоту й безспірність тих вимог, які розглядаються в порядку наказного провадження.

Ухвала суду про забезпечення позову може вважатись обґрунтованою, якщо судом встановлено потенційну можливість існування обставин, які в майбутньому можуть привести до неможливості або істотного ускладнення виконання рішення суду в цій справі. При цьому ступінь повноти й достовірності встановлення судом цих обставин є значно нижчим, ніж за встановлення судом обставин справи під час ухвалення рішення по суті позовних вимог, коли суд має повно та всебічно з'ясувати обставини, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджені тими доказами, які були досліджені в

судовому засіданні. Додані позивачем докази до клопотання про забезпечення позову не повинні безумовно свідчити про те, що невжиття заходів забезпечення позову обов'язково призведе до неможливості виконання рішення або істотного ускладнення його виконання. Вони лише повинні свідчити про вірогідність таких наслідків, при цьому рівень такої вірогідності не має бути дуже високим.

Таким чином, у сучасному цивільному процесуальному праві України покладення на суд обов'язку встановити об'єктивну істину та пов'язувати з нею обґрунтованість судового рішення не вбачається можливим з огляду на посилення засади змагальності судового процесу й неможливості суду проводити розслідування обставин справи за власною ініціативою.

Судову істину не варто протиставляти об'єктивній (матеріальній) істині. Вони співвідносяться як ідеальна модель кінцевої мети судового пізнання (об'єктивна істина) та реальний результат пізнавальної діяльності суду, отриманий у результаті використання наявних у нього процесуальних засобів (судова істина).

Можна назвати такі характерні риси судової істини:

- 1) судова істина не є істиною у філософському чи загальнонауковому розумінні цієї категорії. Цей термін використаний виключно для того, щоб підкреслити прагнення суду найбільш повно й об'єктивно встановити фактичні обставини та справедливо вирішити справу. Водночас судова істина – це лише презумпція істини, а інколи навіть фікція істини, оскільки в жодній справі суд не володіє всією повнотою інформації про обставини справи, однак недостатність інформації не вважається перешкодою для ухвалення рішення по суті спору та компенсується різними юридичними засобами (такими як презумпції та фікції). Ці засоби дають суду можливість прийняти рішення в умовах недостатності інформації про обставини справи, однак вони не допомагають встановити істину об'єктивну;
- 2) судова істина індивідуальна, вона встановлюється судом для конкретних осіб і стосовно конкретної вимоги;
- 3) судова істина встановлюється на основі повно та всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні;
- 4) судова істина не є абсолютною та в деяких встановлених законом випадках може бути спростована.

Рішення суду, ухвалене по суті заявлених вимог, можна вважати обґрунтованим, якщо суд встановив обставини справи на підставі констатації виконання (чи невиконання) сторонами свого тягара доказування за внутрішнім переконанням суду, сформованим на основі повно та всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні за принципом, що є близьким до стандарту доказування «поза розумними сумнівами».

Постановляючи ухвалу з питань поточної судової діяльності, суд повинен встановлювати обставини, необхідні для постановлення ухвали, на підставі констатації виконання (чи невиконання) сторонами свого тягара доказування за внутрішнім переконанням суду, сформованим за принципом, що є близьким до стандарту доказування «баланс імовірностей». У такому випадку судова ухвала може вважатись обґрунтованою.

Судовий наказ можна вважати обґрунтованим, якщо суд встановив наявність грошового зобов'язання боржника перед заявником та відсутність спору про право на підставі констатації виконання (чи невиконання) заявником свого тягара доказування за внутрішнім переконанням суду, сформованим за принципом, що є близьким до стандарту доказування «поза розумними сумнівами».

ЛІТЕРАТУРА

1. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Т.В. Сахнова. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 696 с.
2. Вышинский А.Я. Теория судебных доказательств в советском праве / А.Я. Вышинский. – М. : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. – 220 с.
3. Зейдер Н.Б. Судебное заседание и судебное решение в советском гражданском процессе : [учебное пособие] / Н.Б. Зейдер. – Саратов, 1959. – 98 с.
4. Клейнман А.Ф. Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права (очерки по истории) / А.Ф. Клейнман. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1967. – 119 с.
5. Трубников П.Я. Вопросы гражданского процесса в практике Верховного Суда СССР / П.Я. Трубников. – М. : Юридическая литература, 1979. – 240 с.
6. Щеглов В.Н. Законность и обоснованность судебного решения по гражданско-правовому спору / В.Н. Щеглов. – Новосибирск: Новосибирское книжное издательство, 1958. – 88 с.
7. Вапнярчук В.В. Стандарт кримінального процесуального доказування / В.В. Вапнярчук // Вісник Національної академії правових наук України. – 2015. – № 1(80). – С. 100-112.
8. Здрок О.Н. Гражданский процесс зарубежных стран : [учебное пособие] / О.Н. Здрок. – М. : Изд-во деловой и учебной литературы, 2005. – 176 с.
9. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес : [підручник] / С.В. Васильев. – К. : Алерта, 2015. – 352 с.
10. Руда Т.В. Критерій достатності при оцінці доказів у цивільному судочинстві України і США : порівняльно-правовий аналіз / Т.В. Руда // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки». – 2011. – № 88. – С. 106-110.
11. Стельмах В.Ю. Судебная истина в уголовном судопроизводстве / В.Ю. Стельмах // Вестник Пермского университета. Серия «Юридические науки». – 2016. – Вып. 1 (31). – С. 112-120.

REFERENCES

1. Sakhnova, T.V. (2008), *Kurs grazhdanskoho protsesssa : teoreticheskie nachala i osnovnyie instituty* [Civil process course : theoretical principles and basic institutions], Volters Kluver, Moscow, Russia.
2. Vyshinskiy, A.Ya. (1941), *Teoriya sudebnykh dokazatelstv v sovetskom prave* [Theory of judicial evidence in Soviet law], Yuridicheskoe izdatelstvo NKIU SSSR, Moscow, Russia.
3. Zeyder, N.B. (1959), *Sudebnoe zasedanie i sudebnoe reshenie v sovetskom grazhdanskom protsesse : uchebnoe posobie* [Court session and judicial decision in the Soviet civil procedure : study guide], Saratov, Russia.
4. Kleinman, A.F. (1967), *Noveishie techeniya v sovetskoj nauke grazhdanskoho protsesualnogo prava (ocherki po istorii)* [The newest trends in the Soviet science of civil procedural law (outline of history)], Izd-vo Moskovskogo un-ta, Moscow, Russia.
5. Trubnikov, P.Ya. (1979), *Voprosy grazhdanskoho processa v praktike Verhovnoho Suda SSSR* [Issues of civil procedure in the practice of the Supreme Court of the USSR], Yurid. lit., Moscow, Russia.

6. Shcheglov, V.N. (1958), *Zakonnost i obosnovannost sudebnoho resheniya po hrazhdansko-pravovomu sporu* [Legality and validity of a judicial decision on a civil dispute], Novosibirskoe knizhnoe izdatelstvo, Novosibirsk, Russia.
7. Vapnyarchuk, V.V. (2015), “Standard of criminal procedural proof”, *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny*, no. 1(80), pp. 100-112.
8. Zdrok, O.N. (2005), *Hrazhdanskii process zarubezhnyh stran : uchebnoe posobie* [The civil process of foreign countries : study guide], Izd-vo delovoy i uchebnoy literatury, Moscow, Russia.
9. Vasyliiev, S.V. (2015), *Porivnialnyi tsyvilnyi protsess : pidruchnyk* [Comparative civil process : textbook], Alerta, Kyiv, Ukraine.
10. Ruda, T.V. (2011), “The criterion of sufficiency in the assessment of evidence in civil proceedings in Ukraine and the USA : comparative legal analysis”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*, no. 88, pp. 106-110.
11. Stelmakh, V.Yu. (2016), “Judicial truth in criminal proceedings”, *Vestnik Permskoho universiteta. Yuridicheskie nauki*, Iss. 1(31), pp. 112-120.

УДК 34: 796 (4+73)

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ СПОРТИВНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА США

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
Max_t@i.ua*

У статті проаналізовано різні підходи до розуміння поняття «спортивне право» та визначення місця спортивного права в системі права, що існують у країнах Європейського Союзу та в США. Автор робить висновок, що суперечка між прихильниками й супротивниками спортивного права як окремої галузі права фактично є суперечкою щодо існування окремої галузі спортивного законодавства. Відсутність єдиної позиції щодо розуміння сутності спортивного права частково пов'язана з різними підходами до визначення окремих правових категорій представниками англо-американської та романо-германської правових систем. При цьому процеси зближення правових систем окремих країн у межах Європейського Союзу та країн Європейського Союзу із США, а також розвиток спорту як єдиної глобальної системи, у межах якої функціонують ієрархічно структуровані федерації з окремих видів спорту, роблять процес зближення цих двох систем необхідним і невідворотним.

Ключові слова: спортивне право, галузь права, спортивне законодавство, галузь законодавства, правова система.

К ВОПРОСУ О МЕСТЕ СПОРТИВНОГО ПРАВА В СИСТЕМЕ ПРАВА: ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И США

Ткалич М.О.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
Max_t@i.ua*

В статье проанализированы различные подходы к пониманию понятия «спортивное право» и определению места спортивного права в системе права, существующие в странах Европейского Союза и в США. Автор делает вывод, что спор между сторонниками и противниками спортивного права как отдельной отрасли права фактически является спором о существовании отдельной области спортивного законодательства. Отсутствие единой позиции относительно понимания